

Zarys historii ziemi wołkowyskiej.

Bogata przeszłość ma powiat wołkowyski. O życiu w pradawnych czasach świadczą okryte tajemnicą grodziska w Wołkowysku i Mścibowie.

Powiat leży na ziemiach dawnego osadnictwa Jaświngów, których przypominają dzisiaj jedynie nazwy wielu wsi, jaś : Jatwież, Szkuraty, Koźłataje, Szandry, Orany, Kondaki i in.

Plemiona te, których ślady istniały nad Bugiem /Drohiczyn/ i na całej przestrzeni pomiędzy Bugiem, a Niemnem środkowym, zostały około 1283 r. wytępione przez Krzyżaków. Ziemie Jaświngów stały się z kolei terenem masowej kolonizacji polskiej /Mazury/.

Wołkowysk jest b. starym grodem. Tu książęta litewscy mieli swój zamek, przebudowany w XIII wieku przez Mendoga, władającego tą ziemią jako król Nowogródka.

Na zamku wołkowyskim Jagiełło podpisał w 1386 r. umowę z posłami polskimi o przyjęciu wyznania chrześcijańskiego przez całą Litwę ówczesną po tytułem: "Nunciarum regni recognito, quod Jagiellonem ad regnum et coniugium Hedwigis invitarunt".

Na podstawie Unii Lubelskiej /1569/ nastąpiło zjednoczenie "wolnych z wolnymi, równych z równymi". Polska i Litwa miały odtąd tworzyć jedną Rzeczpospolitą, jedno "nierozdzielne i nieróżne ciało" ze wspólnym monarchą, który królem "się nie rodzi, lecz ma być zgodnymi głosami obywateli obierany".

Po Unii Lubelskiej powiat wołkowyski wchodził w skład woj. nowogródzkiego.

Dzieje polityczne Litwy znamionują wystąpienia wobec Moskwy, która stale zagrażała Litwie. Wobec agresji Moskwy na ~~litwę~~ Inflanty w 1577 r. Batory zdecydował rozstrzygnąć losy wojny przez bezpośrednie uderzenie na terytorium państwa moskiewskiego. W starannie przygotowanej wyprawie 1579 r. odzyskał Połock utracony przez Litwę w 1563 r. Drugi pochód wtargnął już w głąb ziem moskiewskich i przyniósł zdobycie moonego grodu Wielkie Łuki. Trzecia wyprawa w 1581 r. zakończyła na długo odwieczny spór Litwy z Moskwą. Kiedy Batory obległ Psków, ugiął się wreszcie car Iwan Groźny i za pośrednictwem jezuitę Possewina starał się zawrzeć pokój. W styczniu 1582 r. stanął rozejm w Jamie Zapolskim: car zrzekł się pretensji do Inflant, Połocka

i Wielizna. Z wojen inflanckich Moskwa wyszła osłabiona, a po rychłej śmierci Iwana Groźnego /1584 r./doznała niedługo poważnych wstrząsów wewnętrznych.

Lecz już w roku 1654, korzystając z tego, że Rzeczpospolita była uwikłana w wojny, napadła na ziemie litewskie.

Długoletnie działania wojenne spowodowały poważny upadek gospodarczy kraju.

Od czasów wojny północnej /1704 - 1709/ Rosja uzyskała poważne wpływy polityczne w Rzeczypospolitej. Polityka rosyjska już od Piotra I zmierzała do rozciągnięcia protektoratu nad całą Rzeczpospolitą i utrwalenia jej anarchicznego ustroju.

Jeszcze przed rozbiorem, bo w roku 1732, został zawarty sojusz między Rosją, Prusami i Austrią, znany w historii pod nazwą "Aliansu trzech czarnych orłów", zobowiązujący te państwa do solidarności w polityce polskiej.

W 1772 r. nastąpił pierwszy rozbiór Polski, w 1793 r. - drugi, a w 1795 r. - trzeci.

W wyniku trzeciego rozbioru ziemia wołkowska znalazła się pod panowaniem rosyjskim. W ten sposób ludność polska została całkowicie rozdzielona, odcięta od ognisk kultury narodowej i skazana na wynarodowienie.

Zaborcy postanowili ostatecznie zlikwidować Rzeczpospolitą, a naród polski wykreślić z szeregu państw europejskich. Tajny artykuł traktatów porozbiorowych /1797/ uznawał "konieczność usunięcia wszystkiego, co mogłoby przypominać był Królestwa Polskiego", a jednocześnie zobowiązywał sprzymierzeńców nawet do unikania wyrazów "Polska" lub "polski", które po wszystkie czasy odtąd skreślono.

Duże nadzieje wiązano z pochodem Napoleona na Moskwę. O nastrojach żołnierzy polskich, którzy palili się do walki z wrogiem, pięknie pisze Adam Mickiewicz w "Panu Tadeuszu":

Już zajęli część Litwy od Grodna po Słonim,
Gdy król rozkazał wojsku dać trzy dni wytchnienia.
Ale polscy żołnierze mimo utrudzenia
Skarżyli się, że król im marszu nie dozwala,
Tak radzi by co prędzej doścignąć Moskala.

Na ostatniej rewii, która się odbyła w Warszawie w 1812 r. przemówił do oficerów książę Józef Poniatowski następującymi słowy :

"Idziemy walczyć pod sztandarami cesarza, towarzysze broni! Przebywszy Księstwa granice, pamiętajcie, że wstępujecie na ojczyzną ziemię. Nieście orężną zagładę nieprzyjaciołom, ale opiekę spółziomkom. Idziemy nie podbijać, ale uwalniać. Dość tego dla Polaków."

Po powstaniu listopadowym warunki życiowe mieszkańców ziemi wołkowyskiej uległy zdecydowanemu pogorszeniu. W szkolnictwie zaczęła się era rusyfikacji.

W dziedzinie społecznej uderzono przede wszystkim w pozycję drobnej szlachty. Ukaz z 19 listopada 1831 r. dzielił szlachtę na dwie kategorie : z zatwierdzonym i nie zatwierdzonym tytułem szlacheckim. Pierwsza kategoria otrzymała prawa jednakowe ze szlachtą rosyjską, druga natomiast została pozbawiona tych praw. Szlachtę tej drugiej kategorii nazywano "odnodworcami" jeżeli mieszkali na wsi, a "obywatelami" jeżeli - w mieście. Szlachcicę ci musieli płacić specjalny podatek na utrzymanie wojska /podymne/. Tak jak mieszczenie i chłopci nie mogli posiadać majątków zasiedlonych. Pewna grupa tej szlachty, która nie mogła pokryć kosztów legitymacji swego szlachectwa, została przesiedlona w głąb Rosji. Tak ukarano warstwę, która według ukazu była najbardziej skłonna do "powstań i do działań występnych przeciwko legalnej władzy". Część majątków szlacheckich została skonfiskowana na rzecz państwa.

Po upadku powstania 1830/1831 dzieci emigrantów politycznych wcielono do specjalnych batalionów rozlokowanych w głębi Rosji. W drodze na miejsce zesłania dwie trzecie zmarło z głodu i zimna.

W powiecie wołkowyskim skonfiskowano dobra uczestników powstania : Sapiechów w Zelwie, Tyszkiewiczów w Swisłoczy i in.

Drugim kierunkiem uderzenia był Kościół. Dotyczyło to w pierwszym okresie Kościoła grecko-katolickiego. W 1839 r. nastąpiło zerwanie Unii z Rzymem, a unicy zostali przyłączeni do kościoła prawosławnego. Równocześnie likwidowano klasztory, a w 1843 r. zarządzone całkowitą konfiskatę majątków duchowieństwa na rzecz państwa.